

Boga Bálint

Események esztétikája egy orvos szemével

Budapest, Oriold és Társai, 2022, 192 p.

ISBN 978-615-5981-46-3

Bodnár Ildikó

A közelmúltban jelent meg Budapesten, az Oriold és Társai Kiadónál dr. Boga Bálint *Események esztétikája egy orvos szemével* című esszékötete. Mint a *Szerzői előszóból* kiderül, Boga Bálint pályája indulása kezdetétől kedvenc műfajának tekinti az esszét, a jelen kötettel pedig többek között az „esszéírás nagyasszonyának” is nevezett költőnő, az idén centenáriumát ünneplő *Nemes Nagy Ágnes* előtt kíván tisztelegni. A gondosan szerkesztett, szép kiállítású kötetet – a könyvborító mindkét oldalán Gerard Ter Borchnak az 1600-as évek közepén festett: *Adriaen Pauw követ megérkezése Münsterbe a béketárgyalásokra* című képével – igazán öröm kézbe venni. A kötetben az előszót követően összesen huszonkét, igen változatos tematikájú írást találunk, amelyek öt nagy témakörbe – a szerző szavai szerint „öt kategóriába” sorolhatók. Ezt az „útmutatást” részben követve fogom magam is bemutatni a megismert – és a leendő olvasók figyelmébe ajánlani szánt – írásokat.

Az évszámoknak, a születési időpontoknak, de akár a születési helyeknek is nagy figyelmet szentelő szerző hat írása szoros összefüggésben van *személyes életrajzával*; a vasutat, hajót és repülőt, illetve az ezeken tett utakat a figyelem középpontjába állító három írás *az utazások témakörét* vezeti be, amely később még további írásokban is folytatódik. Ezután egy, a magyar költészet berkeibe kalauzoló írás következik *A kert mint metafora, szimbólum, toposz a XX. századi magyar költészetben* címen. „Személyes és virtuális *találkozások* jelentős emberekkel” lehetne a három következő írás összefoglaló címe, ezután térünk vissza a különböző utazási színhelyekre, a következő, összesen hét írásban; az utolsó két esszé pedig az *idősödés tematikáját* érinti, először művészeti alkotásokon keresztül, utána pedig a legszemélyesebb vallomásként, *80 év magasából* címmel.

Az írások hordozta címek minden esetben „önmagukért beszélnek”, így a tartalmi ismertetéseket egyes esetekben kissé háttérbe is szorítva az írások nyelvéről, stílusáról, mindenekelőtt azonban a szerzőnek a sok évszázaddal ezelőtti polihistorokat élénk idéző ismereteiről szeretnék szólni. Én *modern kori polihisztornak* nevezném Boga Bálintot, tudva, hogy a *XX. és XXI. polihisztorság* más ugyan a korábbi, a legkülönbözőbb területekről szerzett tudással jobban átfogható korokéinál, de sok nagy műveltségű és kultúrájú emberrel kapcsolatban nyugodtan használhatjuk ma is ezt a kifejezést. Mindenképpen ilyen személy ennek a könyvnek a szerzője is, aki egész életében orvosként tevékenykedve, ám sokat utazva, világot látva, galériák és múzeumok sorát felkeresve, könyvek garmadáját elolvasva, nyelvek tucatjaiba belekóstolva az élet annyi területére nyert betekintést (és rendelkezik róluk kitekintéssel is), hogy még felsorolni is nehéz lenne valamennyit.

Ha pedig az írások stílusát a világosság, szemléletesség, olvasmányosság és hasonló szavakkal kívánom jellemezni, csak igen keveset ragadtam meg abból az egyéni nyelvből, amelyik Boga János esszéinek jellemzője. Ha az olvasót a hatalmába kerítő, elbűvölő nyelvet emlegetek, még ezzel is nagyon-nagyon keveset mondtam. Boga Bálint esetében ugyanis nem egyszerűen egy időnként tollat ragadó doktor úr írásait tartjuk a kezünkben. A szerző elismert író és költő is, olyan valaki, aki orvosi témáiról is tud lebilincselően írni (ld. *A pillantás a dombról* kötet (2014) és a *Gyógyítás és szépség* (2015) erőteljesebben orvosi vonatkozású fejezeteit, s valószínűleg sorolhatnám további orvosi könyveit is).

A személyes életrajzhoz kapcsolódó, nagyrészt gyermekkori emlékeket felidéző alkotások sora az édesapa születési évét, évtizedét boncoló írással kezdődik. Az esszének *Az 1880-as évek szülöttei és a 20. század* a címe és az 1880-as években született és történelmünket igencsak meghatározó politikusokat, tudásunk és világszemléletünk határait nagymértékben kitágító tudósokat és filozófusokat, majd ízlésünket formáló művészeket nevez meg a *születési kohorsz* kérdését is érintő, nem is hosszú, nagyjából öt oldal terjedelmű elmélkedő írás. Ezért mondom szinte hihetetlennek a felsorolt nevek számát: ez jócskán 120 felett van (az Umberto Eco nyomán többször is emlegetett „lista mámorát” nemcsak az író, de az olvasó is egyértelműen átérzi!). A fentiekben megnevezett és néhány további terület (vö. még pl.: kozmetika, sport) képviselőinek felsorolása természetesen jóval több, mint lista: a szerző itt (vagy valahol a későbbi lapokon)

fontos ismereteket közöl róluk, és szinte – jó értelemben véve – a saját képére is formálja őket. Egymásmellé kerül pl. Chaplin, Hitler és Wittgenstein neve, majd a ma tudós orvosa szólal meg: „Képzeljük el: 1889. május 1-jén a világ három részén három csecsemő sírt, akiknek élete ezekbe az eltérő, egymást elvető életpályákba futott” (13. o.).

A Janus havának ötödik napja című, az előbbihez hasonló terjedelmű írás – a szerző születési évszámából következően – részben a második világháború előtti ún. „utolsó békeévbe” repít vissza, részben szintén kis leltárt ad nem is annyira az 1938-as évben, hanem inkább a január 5-én születettekről. Bár az emberek különböző fokban hisznek az asztrológiában és a szerző is sok mindent fenntartással fogadhat az e témájú könyvek által közöltekből, van a leírtak között önmagára találónak gondolt jó pár mondat, amelyeket idéz is, s amelyeket a könyvet olvasva mi is elfogadunk: „állandóan többet és többet akarnak megtudni a világról... soha nem zárják le tanulói létüket” (vö.: a korábban a polihisztorságról írottakat). Igen, a fenti jellemzésnek ékes bizonyítéka – hasonlóan a szerző korábbi könyveihez – ez a mű is.

A harmadik írás – *Gyermekkorom és a katonák* – már arról beszél, hogyan szólt bele már a kisgyermek életébe is a közelgő, majd a kitörő háború. Az 1938-as születésűek kitörölhetetlen élményei közé tartoznak a bombázások, a vagonban lakás, a kitelepítés vagy éppen az éhezés. A vallomás-jellegű esszé így folytatódik: „Még nem voltam nyolc éves és egy világ volt már mögöttem. Már elhagytam egy korszakot, pedig még tulajdonképpen el sem kezdtem az életemet. A történelem istennője „pechemre” éppen akkor flörtölt a legvadabbul a páncélruhás Marssal, azóta is viszonyuktól szenved a Föld, hol itt, hol ott” (24).

Óbuda a háború utáni években – ezt a címet viseli a könyv negyedik írása, amelyben folytatódik a gyermekkor felelevenítése. Az időpontok mellett, illetve után ebben az írásban a helyszínek kapnak jelentős szerepet: városrészek, utcák, terek, konkrét épületek. „Az emlékezés a helyhez kötődik (lieux de mémoires)” olvassuk Pierre Nora nyomán, majd Gadamer gondolata bukkan fel arról, hogy gyermekkorunk a mi „legigazibb”, „egyetlen” otthonunk, s minden későbbi dolog, tetteink is ebből bomlanak ki (25–26). Múlt és jelen képei váltogatják egymást, egymásból bontakozva, egymással szembeesítve, elég csak az utcanevek alakulását kiemelni. Háttérként pedig látjuk az új rendszer, a személyi kultusz éveinek csak jóval később teljesen felfogott valóságát, vagy az iskolarendszer

tapasztalt változásait, és ahogyan a kettő összekapcsolódott: az egykori bíró fia csak „másodrendű állampolgár” lehetett az úgymond: dolgozó nép államában. Ám személyiségfejlődése, majd teljes életpályája mégis jó irányt vehetett, köszönhetően többek között az embereknek, akik „a hatalom durvasága mellett mindennapi megnyilvánulásaikban igazi emberi arcot mutattak és hozzásegítettek, hogy az életben – később is – otthon érezzem magam” (35. o.)

Egy nagy tudású volt osztálytárs és barát sorsát mondja el az *Egy barát emléke*. Csupán egyetlen gondolatot kiragadva az eddigiekhez hasonló hosszúságú írásból, a közmondást és a hozzá fűzött magyarázatot idézem: „Egy kínai közmondás azt mondja: ha egy ember meghal, egy könyvtár hal meg. Óvele (Gulyás Miklóssal) három könyvtár halt meg. Élete történeteinek virtuális leírását tartalmazó könyvtár – a közmondás erre utal. Ebből a történelemből ő néhányat valóságosan papírra vetett. A másik könyvtár: könyveinek polcokon elhelyezett regimentje. Könyveink, a velünk való kapcsolatban, viszonyukban a közös múltat megjelenítő társaink, halálunkkal ők is holtak lesznek. És a harmadik könyvtár: a valódi, nagy fővárosi könyvtár, amelynek ő benne volt szellemi falaiban; amelynek egy darabja vele együtt távozott” (43). Az élete nagy részét Stockholmban élte, az egyik legnagyobb ottani könyvtárnak volt a munkatársa.

Az utolsó, az ifjúkort idéző írás címe: *Gondolatfűzér az emlékek útján*. A gyermekkor Óbudáját elhagyva most Pest egyik ikonikus helyén, a Ferenciek terétől a Blaha Lujza térig vezető úton haladunk, az író szemével nézve szét a főváros egyik „főutcáján” és annak környékén. A szerző pillantása nem véletlenül fordul egy hatalmas, sárga színű palota felé: ez az Egyetemi Könyvtár impozáns épülete, „Scientia istennő szentélye”, melyben diákként nem kevés időt töltött, nem sejtve még azt, hogy „e falakon kívül már nem Scientia, hanem Mammon uralkodik” (47). Épületek során áll meg a tekintet, hosszabb-rövidebb történetek bontakoznak ki. Valószínűleg sok olvasót érintenek majd meg a már csak a szerző lelki szemeinek látható épületek is, például az, amelynek helyét szemlélve talán mi is hallani véljük megszólalni Peer Gynt Ase anyóját (Gobbi Hildát), vagy Az ember tragédiája Ádámjának (Básti Lajosnak) „bronzharang-csengésű” hangját (51).

Az utazási emlékek – vasút, hajó, repülőgép sorrendben – minket, olvasókat is átélhető élmények sorával ajándékoznak meg. Az *Etűd a vasútról 4 tételben* a

szól az „életről mint utazásról”, gyermek- és felnőttkori vonat-utakról, füstös mozdonyokról, hogy majd a negyedik, *Lamento* tételben a pályaudvarokat a katedrálisokkal hasonlítsa össze, s feltegye a kérdést kortársainak: „Hol vannak, akik mindenek előtt a nemzet boldogulását nézik, ...akik az egyéni, személyes kiteljesedést szinkronba hozzák a nemzet jólétével?” (56).

A hajó, mint szimbólum és metafora című írás egy-egy szemantikai (akár kognitív szemantikai), irodalmi vagy stilisztikai tankönyv méltó fejezete lehetne. Az Odüsszeusszal (Ulysses-szel) indító példák sora a magyar irodalom klasszikusaig ível; az utópista szerzőknek a boldogság honáig eljutó hajóitól a hánykolódó csónaknak, dereglyének, bárkának érzékelt betegség szomorú képeiig jutunk el: „Nagy bárkán ringatott a láz” (Kálnoky László: Szanatórium 1933)(65). De szó van még a festményeken megjelenő hajókról, nem egyszer világhírűvé váltakról, továbbá hajót formázó épületekről, vagy éppen városok vagy országok címerében megjelenő eme vízi járművekről.

A *Gondolatok a repülőgépen* alkalom lesz egy kisebb fajta „naphimnusz” megírására: „A [felkelő] Nap birtokba veszi a földet, sugaraival megteremti a tájképet s ezáltal uralkodik felette” (67). Az esszé kiváló alkalmat ad arra is, hogy az emberi létezés nagy kérdései előkerüljenek: „Mi a helye az embernek a Létben? Mi végre léteünk? Egy nagy Tudat teremtett? Boldogságra? Kínlódásra?” (68). A befejezésben olvashatjuk: „A repülőn Isten – vagy az istenek – közelében érezzük magunkat, talán a hitetlen is. Ha felemelkedik a gép, én is emelkedett lelki állapotba kerülök... Teljes tudatomat, teljes valómat átítató áhítat kerít hatalmába” (69).

A kötet tizedik esszéje valódi irodalmi „csemege”, noha irodalmi élményeknek eddig sem voltunk híján, itt *A kert mint metafora, szimbólum, toposz a XX. századi magyar költészetben* című tízoldalas esszében 23, mondhatni kortárs költőnk szól kertélményeiről. Az egyik legkülönösebb *Babits* álombeli kertje, mely alliteráló szavak sorával fejezi ki a különös lelki élményt:

„Kertben bolyongtam, és én magam voltam a kert,

ahol bolyongtam,

a kert, ahol bolygtam és bolygok, botlódva

bozóttól bozótig...”

(Babits Mihály: Álmodók kusza kertjeiből)

Itt csak egyetlen mondatot idézek a kertek kapcsán, a befejező sorokat, a kertek és a kertelmények megváltozásáról: „A 20. század nyomasztó létérzése átüt az idillen és csak ritkán engedi meg a külvilágtól elkülönült én-közeli és belső békét kibontakozni” (80).

A három következő írás fontos találkozásokról szól. Az elsőnek közülük a *Találkozásaim magánmitológiája* címet adta Boga Bálint, benne szól – hogy csak hármát emeljek ki – egy diákkori Füst Milán-estről, majd az Artner Tivadar művészettörténésszel való 1965-ös találkozón át eljutunk a Cecily Saunders-szel való megismerkedésig. A hospice-mozgalom megalapítójáról van szó: „Ő ismerte fel és tudatosította, hogy a gyógyíthatatlan betegség végfázisában az ember – ahogy ő nevezte – a totális fájdalom állapotában van és ebben végtelenül elhagyott és ezért rendszerezett segítséget kell kapjon” (87).

A *Dedikálási emlékek* magyar és külföldi nevek tucatjait állítja elénk apró emlékek kísértetében, a személyek felsorolásával nem is próbálkozom. Bevezetőként a mind a *dedikálás* szó eredetéről, mind a hagyomány kialakulásáról sok mindent megtudunk; ezen emlékek – különös metafora részeként „arany dukátokat” jelentenek „a tudat bugyellárisában” (100).

Végül a sorozat harmadik darabja – *Királyi emlékek* – a királyokkal (élőkkel és holtakkal), vagy egy „majdnem-királyal” való találkozást eleveníti fel. „Áhítattal léptem be a királyi temetkezési helyekre” – írja könyve 103. oldalán.

A földrajz, a történelem, továbbá az emberi kultúra ezernyi szép vagy éppen gyászos emléke elevenedik meg a következő hét írásban. Ezeknek itt a címét említem: *A Földközi-tenger szigetei; Történelmi események színhelyei* (a maga 20 oldalával a kötet legterjedelmesebb írása); *Híres merényletek helyszínein járva...*; *Szobrok a világban; Feliratok az épületeken; A „mellesleg-élmények”, avagy a lista mámore; Az elmaradt élmények élményének maradandósága*. Csupán az utolsó, kicsit különös cím nyomán idézem a szerzőt: „Évtizedek múltán is belém nyilallt, hogy ez vagy az nem sikerült, nem jött össze, kimaradtam belőle, nem engedtek hozzá, elszalasztottam...” (164). Igen, az ilyen élmények akár örökre fájó emlékeként élnek bennünk, teszi hozzá ezúttal az elemző. Ezek az írások is magukkal ragadóak, s akár jártunk az adott helyeken, akár nem, elgondolkodtatóak. Nyomukban saját emlékeinket is újraélhetjük.

Az utolsó témakör a gerontológus Boga Bálint „bemutatókozása”. *Időskor és esztétika – Időskor és a művészetek* a címe az utolsó előtti esszének. Az írás az alapfogalmakkal kezdi, ilyen magának az *esztétikának* a fogalma is, amelyet Alexander Gottlieb Baumgarten alkotott meg a 18. században. Az idősödés és az esztétika öt találkozási pontját sorolja fel, majd elemzi Boga Bálint; szó van itt egyebek között az öregedő test esztétikumáról és az esztétikai hatásnak, a művészeteknek az öregedést gátló szerepéről. „A szenior akadémiák előadásainak programjaiban is gyakran szerepel képzőművészeti téma, például a reneszánszról” (185); a zenei korszakok közül – az átlagot meghaladó iskolázottságú idősök körében végzett hazai felmérés alapján – a romantika, a bécsi klasszicizmus és a barokk állnak az első helyeken. Úgy tűnik, az idősödéssel az örök értékek egyértelművé válnak.

Nagyon szép önvallomás a *80 év magasából* címmel írott esszé, amelyik egyúttal a kötet záró darabja. Négy idézettel itt is mintegy négy tételre osztja a mondanivalóját a szerző. Az utolsó tétel a végső eltávozás témakörével foglalkozik, benne két-három további idézet következik még részben arról, hogy hozzátartozói emlékezetében még biztosan továbbél: „mikor megemlékezel rólam, mindig arccal szemközt fogok veled állni” (Jókai: És mégis mozog a Föld); részben, kicsit könnyedebben, Szenes Iván sorát dúdolva pedig arról, hogy: „Mintha sose hagynád abba, úgy kell élni”. S Boga Bálint egy saját idézetével fejezem be az ismertetést: „Az öregedés 80 utáni, második etapjában... az érdeklődés megmaradása a fontos, minden jelenségben találni továbbgondolandót”.

Minden idős olvasó ezt a gondolatot is vigye magával a könyvből, minden fiatal pedig emlékeit nagyon sokáig megőrizve (ha kell, jegyzetek készítésével is) nézze az őt körülvevő világot, hogy (ekkor még nem sejtí, de hihetetlenül gyorsan bekövetkező) öreg korára az emlékekből is építkezzen.